

4. Науково-методичні рекомендації: з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5

5. Єдиний державний реєстр судових рішень: Ухвала суду першої інстанції. Справа № 603/735/20. Номер судового провадження: 1-кп/603/26/2021.-URL:<https://reyestr.court.gov.ua>.

6. Єдиний державний реєстр судових рішень: Ухвала суду першої інстанції. Справа № 752/25254/19. Провадження № 1-кп/752/727/21.-URL:<https://reyestr.court.gov.ua>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-49>

ПИТАННЯ УЧАСТІ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

Літвінова І. Ф.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Рєпіна Є. Ю.

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

У відповідності із КПК доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91).

Визначення поняття «збирання доказів» як елемента кримінального процесуального доказування чинний кримінальний закон не надає. У ч. 1 ст. 93 КПК сказано лише: «збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК». Дана обставина значно ускладнює процес доказування та участі у ньому потерпілого, а в додаток – пунктом 3 ч. 1 ст. 56 КПК закріплено право цього учасника кримінального провадження не на збирання доказів, а на подання до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Саме ж визначення «подання доказів» в законі також відсутнє.

В теорії кримінального процесу доволі сталою є думка про те, що поняттям збирання доказів охоплюється пошук, виявлення, одержання, закріплення інформації, що має значення для встановлення обставин вчинення правопорушення уповноваженою службовою особою у порядку, встановленому законом [1, с. 211; 2, с. 29]. Саме з моменту залучення до кримінального провадження інформації, належність якої встановлена особою, що веде процес, одержані відомості вважаються зібраними і називаються доказами. Словосполучення ж «подання доказів», яке використовує законодавець у ст. 56 КПК є некоректним, оскільки не відбиває суті процесів, в яких приймає участь потерпілий, учасники на стороні захисту, інш. Подаються не докази, а інформація, яка, на думку учасників, є доказом. Однак, доказом вона стає лише після того, як відповідна посадова особа, визнавши її належною, залучає способом, встановленим законом, до кримінального провадження (ч. 1 ст. 84 КПК).

З огляду на зазначені розбіжності, обумовлені використанням законодавцем різних термінів при визначенні правового статусу потерпілого в доказуванні, залишається відкритим питання, яким саме правом чинний КПК наділяє потерпілого: збирання чи подання доказів?

Якщо виходити із змісту ч. 1 ст. 93 КПК, по потерпілий має право збирати докази, а отже, й визначати «юридичну долю» одержаної інформації. Іншими словами, слідчий, прокурор мають долучити надану потерпілим інформацію як доказову, не вдаючись до оцінки її з точки зору належності, до кримінального провадження. Однак, такий підхід не відповідає ст. 94 КПК, у відповідності з якою суб'єктами оцінки доказів є не потерпілий, а слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд.

Потерпілий також не є суб'єктом, що зобов'язується відкрити матеріали стороні захисту, обвинувачення. Законом вказується лише на обов'язок потерпілого письмово підтвердити прокурору факт надання йому доступу до відповідних матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК).

У ч. 3 ст. 93 КПК зазначені способи збирання доказів стороною захисту, потерпілим: витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Слід зазначити, що право потерпілого на здійснення вказаних дій у цілому має декларативний характер, оскільки закон не передбачає

конкретних процедур його реалізації. Якщо адвокат-захисник (сторона захисту) у ході збирання доказів має змогу скористатись своїм правом на адвокатський запит, то потерпілий за законом не має жодного засобу впливу на осіб, винних у ненаданні відповідної доказової інформації.

Крім того, невизначеним у КПК є поняття «інші процесуальні дії, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів», оскільки його нормативний зміст в ч. 3 ст. 93 КПК не розкривається. Залишається без відповіді також питання, чому право потерпілого на одержання висновку експерта, заявлене у цій же статті КПК, не підтверджується змістом ст. 243 КПК, яка надає право самостійно залучати експерта тільки сторонам обвинувачення і захисту.

Нажаль, ні КПК 1960 р., ні чинним КПК не передбачені процедури збирання доказів способами, передбаченими цими законами (відповідно ст. ст. 66, 93), за виключенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, доручення про проведення експертизи. Недостатньо визначений стан регулювання процесу доказування обумовлює відповідні проблеми практичного характеру не тільки щодо потерпілого, а й для сторін кримінального провадження і тому потребує законодавчого втручання.

Наявність питань щодо реальної участі потерпілого у доказуванні обумовлена також проблемами нормативного регулювання перевірки доказів. Нажаль, ні визначення поняття «перевірка доказів», ні розкриття його конкретного нормативного змісту новий кримінальний процесуальний закон, як і попередній, не надає. У юридичній літературі термін «перевірка доказів» розглядається, як тотожний «дослідженню» [3, с. 127]. Метою перевірки доказів є визначення придатності зібраних доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи [4, с. 57].

Стосовно потерпілого термін «перевірка» використовується в редакції п. 3 ч. 3 ст. 56 КПК, де сказано: «під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право брати участь у безпосередній перевірці доказів».

Думається, навряд чи можна у повній мірі зазначати про можливість «безпосередньої участі» потерпілого у перевірці (дослідженні) доказів у випадках, коли він позбавлений законом права ставити запитання свідку щодо спроможності сприймати факти, про які той дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для провадження, на відміну від сторін, яким таке право надане ч. 1 ст. 96 КПК. Позбавлений потерпілий також права заявляти клопотання суду про проведення слідчих (розшукових) дій для перевірки обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження. Таке право мають сторони кримінального провадження (ч. 3 ст. 333 КПК).

Важко зрозуміти логіку законодавця у випадку, коли в п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК він надає право потерпілому знайомитись з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчинення щодо нього кримінального правопорушення, в тому числі і після відкриття матеріалів» згідно зі ст. 290 КПК, а в тексті ч. 1 цієї статті не називає потерпілого серед учасників, яким повідомляється про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового провадження.

Думається, не сприяють участі у доказуванні потерпілого також і положення ст. 221 КПК щодо заборони відмови стороні захисту, потерпілому у наданні для ознайомлення із «загальнодоступними документами», оскільки зміст останнього поняття в законі не розкривається, а оскарження такої відмови під час досудового розслідування законом не передбачено.

Ці та деякі інші питання правового регулювання участі потерпілого у доказуванні можуть свідчити про порушення в процесі нормотворчості вимоги правової визначеності, яка є однією зі складових верховенства права. Сприйняття верховенства права як конституційного принципу «вимагає того, аби будь-який громадянин, перед тим як вдатися до певних дій, мав змогу знати заздалегідь, які правові наслідки настануть» [5, с. 729]. Отже, законодавство щодо участі потерпілого у кримінальному процесуальному доказуванні потребує подальшого реформування з метою вдосконалення процесуальної форми збирання, перевірки і оцінки доказів.

Література:

1. Горский Г.Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. 302 с.
2. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. М.: Юрид. лит., 1966. 281 с.
3. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1973. 207 с.
4. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі. К.: КНТ, 2006. 268 с.
5. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. К.: Реферат, 2007. 831 с.